

А. Жамбал.

Ислам шашин ба хүчирхийлэл, терроризм

I

Агуу их гүн ухаантан Гегель “Түүхийн философийн лекцүүд” хэмээх алдарт бүтээлдээ “Христос шашинтай гүрнүүдийн өрсөлдөөний улмаас одоо үед Ази ба Африк руу түрэгдэж шахагдсан, Европын зөвхөн нэг л буланд тэсэн тогтож буй ислам шашин нь дэлхий дахины түүхийн тавцангаас аль хэдийнээ буун зайлж, дорно дахины нам гүм, хөдөлгөөнгүй байдалд дахин эргэж оржээ” хэмээн бичсэн байдаг.¹ Гэтэл их сэтгэгчийн аж төрж сэтгэн бясалгаж байсан XIX зууны үеийн ислам шашны тэрхүү нам гүм, хөдөлгөөнгүй байдал удаан үргэлжилсэнгүй, тэр нь түр зуурын байжээ. Энэ шашин дэлхий дахины түүхийн тавцанд XX зуунд дахин хүчтэй гарч ирж олон арван улс орны амьдралд идэвхитэй нөлөөлөх болжээ.

Ислам өнөөдөр зөвхөн шашин шүтлэг төдийгүй иргэншил, нийгэм, соёлын нэгэн том хэв маяг, аж төрөх ёс, уламжлал, ёс заншил, үнэт зүйл, ертөнцийг үзэх үзэл болж байгаа билээ. Үүнтэй холбогдуулж дараах зарим тоо баримтыг дурдъя. Ислам шашныг одоо дэлхийн 172 оронд 1 тэрбум 300 сая хүн шүтдэг, дэлхийн 35 оронд мусульманчууд хүн амын дийлэнх олонхи нь болдог, 28 оронд (Египет, Саудын Арави, Марокко, Кувейт, Иран, Ирак, Пакистан гэх зэрэг) ислам төрийн албан ёсны шашин болж баримтлагдаж байна.² Ислам шашныг шүтэгчдийн тоо эгнээ түргэн өсч байна. Британий нэвтэрхий толийн тоо баримт ёсоор 1987 онд мусульманчууд 860 сая байсан бол одоо 15 жилийн дараа тэд 1,3 тэрбум болж өсчээ. Энэ байдалд мусульманчуудын өөрсдийнх нь жам ёсны өсөлтийн зэрэгцээ эл шашинд шинээр элсэн орогчдын тоо ч өссөөр байгаа явдал нөлөөлж байгаа ажээ. Мусульманчуудын тоо сүүлийн зуун жилд 13-аас 19,5 хувь өссөн байна.³

Ислам шашин орчин үед олон улсын амьдралд, ялангуяа ислам шашинтай орнуудын амьдралын бүх салбарт хүчтэй нөлөөлж байна. Түүний энэхүү нөлөө, гүйцэтгэж буй үүрэг нь дэлхийн бусад шашнуудын нэгэн адилаар ээдрээ зөрчилтэй, нэг талаар эерэг чухал, дэвшилттэй, шаардлагатай, нөгөөтэйгүүр сөрөг, төвөг бэрхшээлтэй байгааг эрдэмтэн судлаачид зааж тэмдэглэж байна. Ислам шашинд нийт хүн төрөлхтний шинжтэй түгээмэл, хүмүүнлэг үнэт зүйл ба хуучирч хоцрогдсон, түүхэн тодорхой нөхцөл, цаг үеийг тусгасан, өвөрмөц онцлогтой зүйлийн аль нь ч агуулагдаж байгаа билээ. Эдгээр нь хүн ард, ялангуяа өөр шашин, өөр уламжлал, ёс заншил, амьдралын өөр хэв маягтай хүмүүс ислам шашин ба түүгээр нөхцөлдсөн мусульманчуудын аж амьдрал, соёл, уламжлал, ёс заншлын талаар сайнтай муутай, үнэн зөв ба буруу, гажуудсан янз бүрийн төсөөлөл, ойлголттой болох үндэс шалтгаан болдог. Түүнчлэн ислам шашны нийгэм дэх үүрэг, сургаал номлол, шинж чанарын талаархи ойлголт, түүнд хандах байдал, үнэлэмж түүхэн тодорхой нөхцөл байдал, цаг үе, ямар нэг томоохон үйл явдалтай холбогдож эерэг, эсвэл сөрөг шинжтэйгээр түргэн өөрчлөгддөг тохиолдол ч гардаг.

Орчин үед дэлхийн олон нийтийн анхаарлыг татаж хурцаар тавигдаж буй тийм асуудлын нэг бол ислам шашны улс төрийн номлол, тэр дотор олон улсын харилцаа, зарим бүс нутаг дахь хурцадмал байдал, хүчирхийлэл, алан хядах үйл ажиллагаа нь ислам шашинтай үнэхээр холбоотой юу, ислам үнэхээр хүчирхийлэл, аллагыг зөвтгөдөг хатуу харгис шашин мөн үү гэсэн асуулт мөн болно. Энэ асуулт нэн ялангуяа 2001 оны 9-р сарын 11-нд АНУ-д болсон үйл явдлаас хойш улам хурц, хүчтэй тавигдах болов.

¹ Гегель Г.В. Ф. Лекции по философии истории. Перевод А. М. Водена. Санкт-Петербург, 2000. С.377.

² Основы религиоведения. Под ред. И. Н. Яблокова. 2-е изд., М., 1998. С.204.

³ Кудряшова И. В. Фундаментализм в пространстве современного мира. –Политические исследования. –2002, №1.

Энэ талаар эрдэмтэн судлаачдаас гадна улс төрчид, янз бүрийн мэргэжил, боловсрол, шашин шүтлэгтэй жирийн хүн ард ч эргэцүүлэн бодож эсрэг тэсрэг, зөрчилтэй, янз бүрийн хариу тайлбар, үзэл бодолтой болж байна. Тиймээс эл асуултыг шинжлэх ухааны үүднээс тусгайлан авч үзэж үнэн бодитой хариу тайлбар өгөх шаардлага гарч байгаа юм. Энэ нь тухайн асуултанд ислам шашныг шүтэж дээдэлдэг мусульман хүний, эсвэл эл шашинд сөрөг байдлаар ханддаг өөр шүтлэгтний байр сууринаас биш харин үнэнийг эрхэмлэж эрж хайсан судлагчийн бодитой байр сууринаас хандахыг шаардана.

II

Шашин бол түүхийн тодорхой нэг үед, хүний нийгмийн тодорхой нөхцөлд үүсэж бий болдог, сургаал, номлол, зан үйл, үнэт зүйл ба бусад бүрдэл хэсэг нь төлөвшиж аажмаар канон буюу хэвшмэл зүйл, уламжлал болж тогтдог үзэгдэл мөн. Тийнхүү нэгэнт хэвшиж тогтсон шашныг дараа дараачийн үеийнхэн уламжлан авч нийгэм-түүхийн шинэ нөхцөлд шүтэн баримталж, хадгалан хамгаалж, бас зарим талаар шинэтгэж үргэлжлүүлэн авч явдаг. Үүнтэй уялдаж аливаа шашин нийгэм-түүхийн шинэ үе, нөхцөлд ямар шинж чанар, үүрэгтэй байх нь нэг талаас түүний уг шинж, уламжлалт догм сургаал, хэвшиж тогтсон зан үйлээс шалтгаалахын зэрэгцээ нөгөөтэйгүүр тухайн шашныг шүтэн баримталж буй үндэстэн, хүн ардын соёл, ухамсар, менталитет, нийгэм ба улс төрийн байгуулал, түүний хөгжлийн түвшин, түүнчлэн тухайн цаг үеийн болон олон улсын харилцааны байдлаас багагүй шалтгаална. Үүнийг иш үндэс болгож аль ч шашны нийгмийн үүрэг, орчин үеийн асуудлыг авч үзэж судлахдаа нэг талаас түүхийн үүднээс, нөгөө талаас орчин үеийн тодорхой нөхцөл байдал, шашинд шууд ба дам байдлаар нөлөөлж буй нийгэм, эдийн засаг, улс төр, соёлын олон янзын хүчин зүйлтэй холбож тавих хэрэгтэй. Арга зүйн энэ хандлага ислам шашны орчин үеийн асуудлууд, тэр дотор бидний энд хөндөж буй асуудлыг авч үзэхэд мөн нэгэн адил ач холбогдолтой болно.

Ислам шашин бурхны ба христос шашнаас бүр хожуу үед VII зууны эхний хагаст одоогийн Саудын Аравын нутагт үүсчээ. Эл шашин түүхэн богино хугацаанд үзэл номлол, зан үйл, зохион байгуулалтын хувьд төлөвшин тогтож арабуудын байлдан дагууллын явцад Хойт Африк, Сири, Иран, Египет, Палестин, Византи, Дундад Ази, Испани, Энэтхэг ба Хятадын баруун хойд зах хязгаар хүртэл нэвтрэн дэлгэрч дэлхийн гурав дахь том шашин болсон байна.

Ислам нь Аллах хэмээх ганц бурхныг шүтэхийг номлодог сонгодог хэлбэрийн монотеист шашин мөн. Аллахаас өөр бурхан тэнгэр огт үгүй, Мухаммад түүний элч төлөөлөгч гэсэн товч хураангуй томъёолол бол ислам шашны догм сургаал, ертөнцийг үзэхүйн тулгуур үндэс, зарчим мөн болно. Энэ үзэл санаа ислам шашны ариун судар болох Кораны бүх бүлэг зүйлийн утга агуулгад нэвт шингэсэн байдаг.

Ислам шашны бусад шашнуудаас ялгагдах нэгэн том ялгаа, өвөрмөц онцлог бол тэрээр цэвэр шашны догм сургаалын зэрэгцээ нийгэм, эдийн засаг, улс төр, эрх зүй, олон улсын харилцаа, дайн байлдаан, энх тайван, найрамдал, гэрээ хэлэлцээр, ёс суртахуун, хүн ба гэр бүл, хүмүүсийн аж төрөх ёс, ёс заншил зэрэг нийгмийн амьдралын бүх хүрээ салбарын үзэгдэл, үйл явдлуудын талаархи үзэл санаа, ерөнхий ба тодорхой заалт, хэм хэмжээнүүдийг шашны утга агуулгатай болгож, зааж номлосон үлэмж өргөн агуулга багтаамжтай байдаг оршино. Энэ нь Мухаммад ба түүний хамтран зүтгэгчид урьд нь тархай бутархай байсан арабын олон арван овог аймгуудыг хатуу зөөлөн аргыг хослон хэрэглэж нэгтгэж арабын нэгдсэн халифат төр улсыг үүсгэж байгуулсан нийгэм-улс төрийн түүхэн үйл явдалтай ислам шашин үүсэж бүрэлдэх үйл явц орон зай, цаг хугацааны хувьд яв цав давхцаж нэгэн зэрэг явагдсантай холбоотой байв. Энэ үед шинээр үүсэн төлөвшиж байсан ислам шашин нь мөн шинээр бүрэлдэн байгуулагдаж байсан халифат төр улс, аравын нийгмийн амьдралын бүхий л харилцаа, хүрээ салбарыг зохицуулагч хэм хэмжээ, хэрэгсэл болж олон талтай үүрэг гүйцэтгэж байжээ. Энэ үүрэг нь хожмын үед улам хүчтэй болж уламжлал болж тогтсон ба исламын ертөнцийн орнуудад төр, улс төрийн бодлого ба сүм хийд, нийгэм ба шашин

нь хоорондоо салшгүй холбоотой нэгэн нэгдмэл бие организм мэт болж харилцан нягт холбогдож тогтжээ. Энэ байдал өнөөдөр ч хэвээр байна. Исламын ертөнцийн орнууд, нэн ялангуяа арабын орнуудад ислам шашин нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд асар их нөлөөтэй байна. Гэхдээ энэ нь хүч, албадлагаар биш харин эл шашны мянга гаруй жилийн нүүр үзсэн уламжлал, нэр хүнд, оюун санаа, соёлын нөлөөгөөр, мусульманчуудын итгэл үнэмшил, үйл ажиллагаагаар дамжин хэрэгжиж байгаа нь сонирхолтой.

Ислам шашны догм сургаал, номлол нь исламын орнуудын нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн амьдрал, хууль, эрхийн харилцааны оюун санааны үндэс болж байна. Ислам шашны нийгмийг нэгтгэж нягтруулах, нийгмийн харилцааг зохицуулах үүрэг нь бусад шашныхаас илүү хүчтэй байна. Ийм нөхцөлд исламын орнуудын нийгмийн амьдралын аливаа үйл явдал, өөрчлөлт, тавигдаж хэрэгжих зорилтууд нь ихэвчлэн шашны хэлбэрээр, шашны нэрийн дор илэрч, шашны шинж чанартай болдог.

Ислам шашны догм сургаал, нийгэм, эдийн засаг, улс төр, эрх зүйн номлол нь Коран сударт бичигдэж томъёологджээ. Исламын ертөнцөд Кораныг Алладын үнэн үг, айлдал сургаал тэмдэглэгдэж буусан хөлгөн их ариун судар хэмээн үзэж дээдэлдэг. Коран судрын одоогийн нийтээр хүлээн зөвшөөрч, албан ёсоор баримталж буй цорын ганц бичмэл, хэвшсэн эхийг 644-656 онд арабын халифат улсын хаан суусан Османы даалгавраар Зейд ибн Сабит тэргүүтэй бичиг номын хүмүүс тэр үед хэрэглэгдэж байсан үндсэн дөрвөн янзын хувилбарыг хооронд нь харьцуулан тулгах, зөрчил, алдаа мэдгийг нь нь арилгах замаар эмхтгэн бичиж бусад хувилбарыг хууль бус, аллахын үнэн үг, сургаал биш хэмээн зарлаж устгасан түүхтэй. Энэ үеэс хойш Коран судрын бараг нэг ч үг, үсэг, тэмдэг ч өөрчлөгдөөгүй.

Гэтэл VII зуунд бичигдэж хэвшмэл догм болсон Коран судрын үзэл санаа, ерөнхий болон тодорхой заалт, ялангуяа түргэн өөрчлөгддөг нийгмийн амьдралын үзэгдэл, үйл явдлуудын талаархи сургаал, заалт нь нийгэм-түүхийн өөрчлөлт хөгжлийн явцад хуучирч бодит амьдралтай тохирохгүй зөрчилдөх болжээ. Нөгөөтэйгүүр Коран судрын зарим заалт, зүйлүүд утга санаа, агуулгын хувьд хоорондоо зөрчилтэй, нэг нь нөгөөгөө үгүйсгэсэн байдаг. Эрдэмтдийн судалж тогтоосноор Коранд тийм 225 зөрчил бий ажээ.

Дурьдсан эдгээр эдрээтэй асуудал, зөрчлийг Коран судрын ерөнхий үзэл санаа, нэгэнт хүлээн зөвшөөрөгдөж хэвшмэл болсон ганц хувилбарын бичлэг, томъёоллыг огтхон ч өөрчилж засварлахгүйгээр зөвхөн утга санааны талаас нь шинэчилж тайлбарлан ойлгох уян хатан арга, тусгай тайлбар бүхий тафсир буюу Кораны тайлбарыг зохион хэрэглэх замаар шийдвэрлэх болсон байна. Кораны тайлбар бүхий тафсир нь үүгээр хязгаарлагдсангүй мөн хоорондоо утга санаа зөрчилдөж бие биеэ үгүйсгэсэн аят буюу зүйлүүдийг хооронд нь харьцуулан тулгаж тэдгээрийн заримыг үнэн зөв бөгөөд хүчин төгөлдөр (насих), заримыг нь хүчин төгөлдөр бус, халагдсан (мансух) аят хэмээн зааж тайлбарлажээ. Орчин үед Кораны дөч гаруй бүлэгт тийм хүчин төгөлдөр бус, халагдсан аят бүхий заалт, зүйлүүд бий. Тийм учраас мусульманчууд орчин үед Кораны бүх бүлэг зүйл, заалтуудыг аль эртний VII зуунд бичигдсэн байдлаар нь хатуу баримталж мөрдлөгө болгодог, исламын орнуудын амьдрал зөвхөн Коран судрын үзэл санаа, заалтаар хатуу зохицуулагддаг хэмээн ойлговол дэндүү өрөөсгөл хэрэг болно.

Ислам орчин үед дэлхийн бусад шашны адилаар нэг талаас өөрийнхөө суурь шинжтэй догм сургаал, зарчим, уламжлал, үнэт зүйлээ хэвээр нь хадгалахын хамт нөгөөтэйгүүр орчин үеийн амьдралын хэрэгцээ шаардлагаар өөрчлөгдөж шинэчлэгдэж байна. Ялангуяа ислам шашны нийгэм, эдийн засаг, улс төр, эрх зүйн номлол, тэр дотор дайн, хүчирхийллийг үзэх үзэл санаа, практикийн баримтлал нь багагүй өөрчлөгдөж иржээ.

Ислам шашны талаар бидний дээр дурьдсан ерөнхий санаа бодол, зүйл нь эл шашны улс төрийн номлол, тухайлбал дайн, хүчирхийллийг үзэх үзэл, түүний хувьсал, өөрчлөлтийн тухай тодорхой асуудлыг авч үзэх ерөнхий суурь дэвсгэр болж өгнө. Ислам шашны тухай тийм ерөнхий ойлголтгүйгээр, онол, арга зүйн зохих тавил, чиг баримтлалгүйгээр түүний улс төрийн номлол, дайн, хүчирхийллийн талаархи үзэл санаа, заалтуудын агуулгыг үнэн бодитойгоор илрүүлэн гаргахад ихээхэн бэрхшээлтэй болно.

III

Ислам шашны догм сургаал ёсоор газар дэлхий дэх хүний нийгэм, түүний эдийн засаг, хувийн өмч, улс төрийн байгуулал, засаглал, нийгмийн ялгаа, захирах захирагдах харилцаа зэрэг үзэгдэл, бодит байдал бүгд Аллах бурхны тогтоосон зорилго зохицолдлогоотой дэг журам мөн болно. Нийгмийг бүрдүүлж аж төрдөг хүн хэмээх амьтны уг шинж угаасаа зөрчилтэй. Аллах бурхан уг нь хүнийг "хамгийн сайн хэмжээ зохицолтой болгож бүтээсэн" боловч⁴ хүн бол олон янзын муу муухай юм шүглэсэн гэм нүгэл үйлдэх хүсэл сонирхолтой, эд баялаг, алдар хүндэд хэтэрхий шуналтай, харамч, хувиа хичээсэн, Аллахын ач тус, ивээл хайрыг хүртдэг хэрнээ түүнийг дорхноо мартдаг, өөрөө бие дааж нүгэл ба буян, сайн ба муу, зөв ба буруу, шударга ба шударга бус, ариун ба бузрыг ялгаж чаддаггүй амьтан.

Түүнчлэн нийгэм доторхи хүмүүсийн бүлэг, давхраанууд ч хоорондоо олон зүйлээр ялгаатай, зарим талаар эсрэг тэсрэг шинжтэй байдаг. Газар дэлхий дэх олон янзын угсаатан, ард түмэн, тэдний байгуулсан төр, улс орнууд ч хөгжил, хүч чадал, хэр хэмжээгээрээ хоорондоо ялгаа зөрөөтэй. Ийм байдлаас болж хүмүүсийн хооронд, нийгмийн бүлэг, давхрааны хооронд, бас угсаатан, улс гүрнүүдийн хооронд зөрчил, өрсөлдөөн, тэмцэл, өширхөл, дайсагнал бий болдог. Тиймээс нийгэмд төр, засаглал, хууль цааз, эрх зүй, ял шийтгэл, сайшаал шагнал зайлшгүй шаардлагатай. Аллах бурхан үүнийг хангаж биелүүлэх зорилгоор төр, улс төрийн дотоод ба гадаад бодлого, олон улсын харилцаа, хамтын амьдрал, тэдгээрийн арга хэрэгсэл, зарчим, хэм хэмжээ, гэрээ хэлэлцээр зэргийг өөрийн хүсэл зориг, тааллаар тогтоон бий болгожээ.

Аллах бурхан газар дэлхийд засаг төрийг шашин ба төрийн дээд эрх мэдлийг хослон барьсан Халифат төрийн хэлбэрээр тогтоосон ажээ. Тиймээс сүсэгтэн олон мусульманчууд аллах ба түүний элч төлөөлөгч, бүх шатны засгийн эрх баригчдад захирагдах ёстой.⁵

Ислам шашны сургаал ёсоор хүн төрөлхтөн анхны хүн болох Адамын үр сад бөгөөд эхэндээ олон янзын угсаатан, үндэстэн, улс гүрэн болж хуваагдаагүй, нэгдмэл, тэгш байдалтай, нэг төрлийн байв. Хожим нь хүн ард үржин өсөж олон янзын ялгаа, өвөрмөц онцлогтой үй олон үндэстэн, угсаатан болж салбарлаж тархсан ба өөр өөр соёл, уламжлал, шашин шүтлэг, газар нутаг, ёс заншилтай болсон ажээ. Дэлхийн тэдгээр үй олон улс орон, ард түмнүүд Аллахын хүсэл зориг, зааснаар хоорондоо харилцаа холбоотой, хамтын ажиллагаатай болжээ. Тэгэхдээ Аллах тэдгээр ард түмэн, улс орны заримыг нь илүү, давуу талтай, хүчирхэг, хөгжилтэй, нөгөө хэсгийг нь дутуу, хүч сул, бага буурай болгожээ. Эдгээр ялгаа, тэгш бус байдал ирээдүйд ихсэх ажээ. Энэ нь дэлхийн олон улс орон, ард түмний хүчирхэг чадалтай зарим нь буурай доройгоо захирч эрхшээлдээ байлгах, удирдаж авч явах үндэс шалтгаан болно.

Хүн төрөлхтөн, дэлхий нийтийн түүх Аллахын хүсэл зоригээр мандах буурахын жамаар явагдана. Аливаа улс орон, ард түмэн мандаж дэвших, хөгжих, эсвэл буурч доройтох, мөхөх тодорхой цаг хугацаа, хувь тавилантай байдаг. Цаг нь болоогүй бол ямар ч ард түмэн дэвшиж мандахгүй, бас цагаасаа түрүүлж унаж доройтохгүй.⁶

⁴ Ислам. Энциклопедический словарь. М., 1991. С.95.

⁵ Ислам. Энциклопедический словарь. М., 1991. С.59.

⁶ Куран Карим. (Казахша магына жане тусиниги). Медине, 1991. (Коран. Казахчилсан утга ба тайлбар. Араб хэлнээс орчуулсан Халифа Алтай, Медина хот). С.35.

Дэлхийн ард түмэн, угсаатнуудын хооронд олон янзын ялгаа, онцлог байх боловч тэдгээрийн дотроос хамгийн гол ялгаа бол шашин шүтлэгийн ялгаа мөн гэж ислам үздэг. Исламыг шүтэгч мусульманчууд болбоос Аллахын заасан зөв зам мөрөөр замнагсад мөн. Бусад шашинтанууд бол төөрөгдсөн, Аллахын үг сургаал, заасан зөв зам мөрийг ухаарч ойлгоогүй хүмүүс юм. Ислам шашин ялангуяа өөр угсаатны олон бурхантай шүтлэгтнүүдэд бүхэлдээ тааламжгүй ханддаг боловч "шашин шүтлэгт албадлага үгүй" гэсэн зарчмыг баримталдаг.

Ислам христос ба иудейн монотеист (ганц бурхантай) шашин, тэдгээрийг шүтэгсдийг "бичиг номын хүмүүс" хэмээн нэрлэж хүндэтгэлтэй ханддаг уламжлалтай. Коран сударт бурхны шашны талаар нэрлэж заасан тодорхой зүйлгүй юм.

Ислам шашин үүссэний дараа хүрээгээ тэлж бэхжихийн төлөө тэмцэх явцад юуны өмнө тухайн үеийн олон бурхан шүтдэг арабын олон овог аймгуудыг ислам шашинд оруулах, энэ талаар тэдэнтэй хэрхэн яаж харилцах асуудалд илүү их анхаарал хандуулж энэ тухай Коран судрын олон бүлэг зүйлд тодорхой заасан байдаг.

IV

Ислам шашин үүсэж төлөвших үеийн нийгэм-түүхийн ээдрээтэй нөхцөл байдал, энэ үед болж байсан томбоохон үйл явдлуудын тусгал, нөлөөгөөр өөрийн улс төрийн номлолдоо дайн, байлдаан, хүчирхийлэл, энх тайван ба энхийн гэрээ хэлэлцээрийн асуудалд ихээхэн анхаарал хандуулсан байна.

Ислам шашин үүсэхээс өмнө арабын олон овог аймаг нийгэм, улс төрийн зохион байгуулалтын хувьд тархай бутархай, шашин шүтлэгийн хувьд олон жижиг бурхан шүтээнтэй байв. Тухайлбал энэ үед арабуудын дотор 360 янзын бурхан шүтээн, 8 янзын мөргөлийн төв бүхий сүм дуган байжээ. Ийм нөхцөлд нэгдсэн төр улс байгуулах, нэг бурхантай ислам шашныг үүсгэж арабуудыг түүнд оруулж шүтүүлэх үйл хэрэг ихээхэн бэрхшээл саад, хүчтэй эсэргүүцэлтэй тулгарсан байна. Нийгэм-улс төрийн ба шашны энэхүү давхар, түүхэн зорилтыг хэрэгжүүлэгч Мухаммад, түүний хамтран зүтгэгчид, талархаж дэмжигсэд ба тэдний эсрэг талынхны хооронд 624, 625, 627, 629, 630 онуудад зэвсэгт мөргөлдөөн, байлдаан болж тэдгээрийн нэгний үеэр (625) Мухаммад шархдаж байсныг түүхчид тэмдэглэж бичсэн байдаг. Мөн хоёр тал хоорондоо хэд хэдэн удаа энхийн гэрээ хэлэлцээр хийж түүнийг Мухаммадын эсрэг тал итгэл эвдэж удаа дараа зөрчиж байв. Эдгээр үйл явдлын тусгал нөлөөг Коран судрын бүлэг зүйлүүд, ислам шашны нийгэм-улс төрийн номлолоос олж ойлгоход төвөгтэй биш. Тухайлбал дайн, байлдаан, хүчирхийлэл, энх тайван ба энхийн гэрээ хэлэлцээр, түүнийг баримтлах ба зөрчих, энэ тохиолдолд хэрхэн хандах зэрэг асуудлын талаар Коран судрын янз бүрийн бүлэг зүйлд барагцаалбал 200 орчим тооны заалт бүхий зүйл бий.

Ислам шашны хүчирхийлэл, дайн ба энхийг үзэх үзэл нь Жихадын тухай сургаалд тусгагдаж боловсрогдсон байна. Жихад хэмээх араб үг нь чармайлт, хичээл зүтгэл, мэрийлт гэсэн утгатай. Гэтэл энэ үгийн илэрхийлэх утга санаа, хэрэглээ нь хөгжлийн явцад өөрчлөгдөж шашны агуулгатай ойлголт, нэр томъёо болж хувирчээ. Ислам шашинд эхэн үед жихадыг эл шашныг энх тайван аргаар хамгаалах, олон бурхантай арабуудын дотор нэвтрүүлж дэлгэрүүлэхийн төлөө хүчин чармайлт, зүтгэл гэсэн утгаар ойлгож хэрэглэж байв. Гэтэл тухайн үед шинээр үүсэн дэлгэрч буй ислам шашин хүчирхийлэл, зэвсэгт эсэргүүцэл, хатуу хавчилт шахалттай тулгарч үүний улмаас өөрийгөө мөн зэвсгийн хүчээр хамгаалах болжээ. Үүнтэй холбогдож жихад нь ислам шашин, Аллах бурхны төлөө шударга, ариун дайн гэсэн шинэ утга агуулгатай болсон түүхтэй.

Коран сударт жихадыг исламын төлөө ариун дайн, шударга тэмцэл гэсэн утгаар нь ойлгож хэрэглэсэн бүлэг зүйлүүдэд түүний утга агуулга, зорилго, зарчим, шинж чанар, болзолт нөхцлүүдийг дараах байдлаар зааж томъёолсон байдаг. Үүнд:

-дайн, хүчирхийлэл, ер нь хүний амь нас, энх тайвны эсрэг чиглэгдсэн аливаа үйлдэл, үйл ажиллагаа бол Аллах бурхны хатуу хориглож цээрлэсэн хамгийн хүнд нүглүүдийн нэг мөн;

-дайн бол гал түймэртэй адил бөгөөд түүнийг нэн даруй унтраах ёстой;

-мусульманчууд ямар нэг сэдэл санаа, зорилгоор өөрснөө санаачилж дайн гаргаж болохгүй;

-Аллах бурхан мусульманчуудад зөвхөн хориглох, ислам шашнаа хамгаалах дайныг л зөвшөөрнө;

-олон бурхан шүтэгчид, мөн өөр шашин шүтлэгтэнгүүдтэй сөргөлдөж болохгүй, тэднийг ислам шашинд зөвхөн тайван арга замаар "Коран судрын хүч нөлөөгөөр л" татан оруулах хэрэгтэй, учир нь "шашин шүтлэгт хүчирхийлэл, албадлага байж болохгүй";

-Ислам шашин, мусульманчуудын эсрэг тэмцэж дайн байлдаан, хүчирхийлэл, хавчилт шахалт, мөрдөлт мөшгилт өдөөж үнэнхүү дайсан болохоо харуулсан этгээд, түүнчлэн дайсанд тусалж дэмжигсэдтэй шашны ариун саруудаас бусад хугацаанд хэзээ бол хэзээ, хаана бол хаана дайтан байлдах, алж устгах, олзолж авах хэрэгтэй;

-хэрэв дайтагч тал энхийн гэрээ байгуулах, дайн байлдааныг зогсоох санал гаргавал түүнийг дуртайяа хүлээн авч тодорхой хугацаагаар энхийн гэрээ байгуулах хэрэгтэй;

-дарангуйлал, хэрцгийллийн эсрэг тэмцэгчид, тэдгээрээс авран хамгаалахыг хүсэгчид нь хэрэв мусульманчуудад өөрснөө хандаж тусламж хүсвэл тэдэнд бүх талаар, тэр дотор цэрэг зэвсгийн хүчээр ч туслах, тэдний талд байлдах хэрэгтэй;

-мусульманчууд өөрийгөө хамгаалж хориглосон шударга, ариун дайн хийх явцад дайны үйл ажиллагаа, үйлдлээс өөр хэрээс хэтэрсэн, зүй бус үйлдэл хийж болохгүй, тухайлбал хүүхэд, эмэгтэйчүүд, хөгшид, тахир дутуу хүмүүсийг дормжлох, албадаж хүчирхийлэх, амь насыг нь хороох, ашиг хонжоо хайж дээрэм тонуул хийх, дайны олзыг зүй бусаар хувьдаа завшихыг хатуу хориглоно;

-хэрэв мусульманчуудын хоёр бүлэг, хэсэг бие биетэйгээ дайтвал тэдгээрийг хооронд нь эвлэрүүлэх ёстой, хэрэв тэдний нэг тал нь нөгөөдөө шударга бусаар хандаж түрэмгийлэн дайтаж байгаа бол түүний эсрэг дайтаж шударга талд туслах хэрэгтэй;

-шашны ариун дайнд оролцогчид эрэлхэг, зоригтой, үнэнч шударга байх ёстой, хэрэв дайны талбарыг орхиж зугтвал хатуу шийтгэгдэнэ;

-өөрийн гэсэн зэр зэвсэг, бусад эд хэрэгсэлгүй хүмүүс, шашны зүтгэлтэн, эрдэм номын хүмүүс, эцэг эх нь дайнд оролцохыг зөвшөөрөөгүй хүмүүс, бусдад өр зээлтэй бөгөөд зээлдүүлэгч нь дайнд оролцохыг зөвшөөрөөгүй хүмүүс шашны төлөө ариун дайнаас албан ёсоор чөлөөлөгдөнө.⁷

Коран сударт тусгагдсан жихадын тухай заалт, үзэл санаа шашны сэтгэлгээний хөгжлийн явцад гүнзгийрэн баяжиж, бас шинэчлэгдэж исламын улс төрийн ба эрх зүйн номлолын нэн чухал бөгөөд харьцангуй бие даасан хэсэг, үзэл баримтлал болж хөгжжээ. Үүний үр дүнд орчин үеийн исламын нийгмийн сэтгэлгээ жихадыг ислам шашин, исламын соёл, иргэншил, тэдгээрийн ариун шударга, дэвшилттэй аливаа үйл хэргийн төлөө, тэдгээрийг биелүүлэх, хөгжүүлж мандуулахын төлөө мусульманчууд өөрийн оюун ухаан, зүрх сэтгэл, дуу хоолой, хэл яриа, гар бие, хүч хөдөлмөрөө зориулах, хэрэв шаардлагатай бол зэвсэг барьж хамгаалах, тэмцэх өргөн агуулгатай нийгмийн хичээл зүтгэл, хөдөлгөөн тэмцэл хэмээн ойлгож байгаа юм.

Исламын сэтгэлгээ жихадын тухай ойлголтыг нарийвчлан боловсруулж түүнийг дотор нь 1/. Зүрх сэтгэлийн жихад, 2/. Хэл ярианы жихад, 3/. Гар биеийн жихад, 4/. Илд сэлэмний жихад гэсэн төрөлд хувааж ангилжээ.

Зүрх сэтгэлийн жихад гэдэг нь мусульман хүн ислам шашны сургаал, үнэт зүйлс, зан үйл, хэм хэмжээнд харшлах аливаа нүгэл, гэмт үйлдэл, муу зуршил бүхнээс

⁷ (Эдгээр заасан зүйлүүдийг Коран судрын дараах бүлэг зүйлээс үзнэ үү. үүнд: 2:190-194, 216-217; 4:74-77; 8:39-40, 56-75; 9:1-8; 7:28; 16:92-95; 22:40-41; 60:7-9; 25:54; 49:9-11. Энд эхний тоогоор Кораны бүлгийн дугаар, хоёр цэгийн дараах тоогоор уг бүлгийн зүйл-аятын дугаарыг тэмдэглэсэн болно).

сэтгэл санаа, оюун ухаанаа хамгаалж ариун байлгах, буян, шударга ёс, зөв зам мөрөөр замнахын төлөө чармайж тэмцэх, нэг үгээр хэлбэл өөрөө өөрийгөө жинхэнэ хүн болгож хүмүүжүүлэхийг хэлнэ. Хэл ярианы жихад гэдэг нь ач буян, сайн үйл, үлгэр дууриалалтай бүхнийг магтаж сайшаах, бусдад айлдаж зааж сургах, нүгэл, гэм буруу, муу бүхнийг зэмлэж буруушаахыг хэлнэ. Гар биеийн жихад гэдэг нь гэмт хэрэг, нүгэл үйлдэгсэд, ёс суртахууны зөрчил гаргагсдыг яллаж шийтгэх, зэмлэж буруушаах, засаж хүмүүжүүлэхийн төлөө тэмцэл, үйл ажиллагаа юм. Илд сэлэмний жихад гэдэг нь ислам шашин, мусульманчуудад дайсагнаж халдаж түрэмгийлэгчидтэй зэвсэг барьж тэмцэхийг хэлнэ.

Дурьдсан эдгээр жихадыг ерөнхийд нь их ба бага жихад гэсэн хоёр том хэсэгт хуваана. Ислам шашин, исламын соёл, иргэншил, исламын төр улс, нийгмийг бүх талаар хөгжүүлж бэхжүүлэх, мусульман хүнд байх ёстой ариун нандин чанарыг өөртөө шингээж эзэмших, өөрийгөө оюун ухаан, ёс суртахууны талаар төгс төгөлдөр болгохын төлөө хичээл зүтгэл гаргаж үнэнч шударгаар хөдөлмөрлөх, хийж бүтээхийг хамгийн чухал буюу "их жихад" гэнэ. Харин исламын эсрэг түрэмгийлэгч дайсантай мөн адил зэвсэг барьж дайтаж тэмцэхийг "бага жихад" гэнэ.

Ислам шашин дайн, чухамдаа түрэмгий, шударга бус, гэрээ хэлэлцээр, итгэл эвдсэн дайн, хүчирхийлэл, аллага бол мусульманчуудын зорилгодоо хүрэх арга, хэрэгсэл огт биш гэж зааж сургадаг. Гэвч ислам шашин хамгаалах, хориглох дайныг бас огт үгүйсгэхгүй. Исламын энэ байр суурь, үзэл санаа Коран сударт "Дайн бол мусульманчууд та нарын хувьд хүсмээргүй жигшүүрт гэмт хэрэг мөн боловч бас зайлшгүйн эрхээр та нарт үүрэг болж оногдоно" гэж илэрхийлэгджээ.⁸ Ислам шашин ерөөс хүн, гэр бүл, нийгэм, нийт хүн төрөлхтний энх тайван, амар амгалан амьдрал, тогтвортой хэвийн хөгжил дэвшлийг дээдлэн эрхэмлэнэ. Энэ нь мусульманчуудын бие биетэйгээ болон бусад шашинтантай мэндлэх хэвшиж тогтсон мэндчилгээнээс өгсүүлээд (мусульманчууд: "ас-салам алейкум" буюу "энх амгалан тантай хамт байх болтугай" хэмээн мэндлэнэ) нийгэм, төр улсын амгалан тайван байдлыг эрхэмлэж сахих нийгэм-улс төрийн үүрэг, зорилго хүртэлх бүхий л үйл ажиллагааны тулгуур зарчим болно. Тухайлбал ислам шашин хэн хүн бусдын амгалан тайван байдлыг алдагдуулж түгшээх, хэрүүл зодоон үүсгэх, нийгмийн хэв журам, төрийн хууль цаазыг зөрчих, үймээн самуун, бослого дэгдээх, төрийн эргэлт хийх зэрэг хүчирхийллийн ажиллагааг хамгийн хүнд нүгэл, гэмт хэрэг хэмээн үзэж хатуу цээрлэж, шийтгэл хүлээлгэдэг.

Жихадын тухай сургаал ислам шашинтай үндэстэн, улс орнуудын амьдрал, түүхийн янз бүрийн үед олон талтай, харилцан адилгүй үүрэг гүйцэтгэж байв. Тухайлбал эл ойлголт VIII-IX зууны үед арабын халифат гүрэн бусад оронтой харилцах гадаад бодлого, олон улсын харилцааны үзэл санааны үндэс болж байв. Энэ үед **дар аль-ислам** буюу исламын ертөнц, исламын газар нутаг; **дар аль-харб** буюу харийн, дайны газар нутаг; **дар аль-ахд** (дар ас сулх) буюу завсрын, гэрээ хэлэлцээрийн газар нутаг гэсэн ойлголтууд бий болжээ.

Исламын газар нутаг гэдэг нь хүн ам нь ислам шашинтай, исламын төр улс байгуулагдсан улс орон юм. Исламын бус, дайн байлдаантай газар нутаг гэдэг нь хүн ам нь өөр шашинтай, өөр маягийн засаг төртэй, дотроо байгаа мусульманчуудын цөөнхийг ялгаравлаж, хавчин гадуурхаж, хүчирхийлж, үүнээс болж дайн болж байдаг улс орон гэж үзэж байв.

Исламын ба исламын бус газар нутаг бүхий орнууд хоорондоо дайсагнаж бие биедээ түрэмгийлэхгүйгээр энхийн гэрээ хэлэлцээр хийж, тэр дагуу энх тайвнаар зэрэгцэж орших ёстой. Ийм гэрээний дагуу исламын бус улс орны төр засаг, улс орны хүн амын олонхи бүхий өөр шашинтай үндэстэн дотор байгаа мусульманчуудын цөөнхийг ялгаварлаж хавчихгүй, ислам шашныг чөлөөтэй шүтэх, тодорхой хэмжээний улс төрийн эрх эдлэхийг нь хангах, нөгөө талаар түүнийг нь исламын төр улс дипломат

⁸ Васильев Л. С. История религий Востока. 3-е изд., М., 1998. С. 216.

харилцаа, гэрээ хэлэлцээр зэрэг энхийн аргаар давхар хангаж хамгаалах ёстой. Ийм газар нутаг бүхий орныг завсрын буюу гэрээ хэлэлцээрийн газар нутаг хэмээн нэрлэж байв. Эдгээр ойлголт, үзэл санаа хожим нь "исламын олон улсын эрх зүйн" онолын үндэс, үзэл баримтлал болж хөгжсөн юм.

XIX-XX зууны зааг үед ислам шашинтай ихэнх орон (Египет, Судан, Алжир, Сири, Тунис, Сомали, Ливи, Ливан, Индонез, Малайзи гэх мэт) бусдын хараат колони орнууд болсон байв. Исламын орнуудад XX зууны эхэн, ялангуяа түүний II хагаст колонилол, хараат байдлын эсрэг үндэсний тусгаар тогтнол, эрх чөлөө, хөгжлийн өөрийн гэсэн бие даасан зам, сонголтын төлөө хөдөлгөөн, тэмцэл хүчтэй өрнөж амжилтанд хүрсэн юм. Энэ үед жихадын тухай сургаал энэхүү хөдөлгөөн тэмцлийн үзэл суртал, оюун санааны үндэс, лоозон нь болж байв. Жихадын үзэл санаа мусульманчуудын үндэсний ба улс төрийн ухамсар, өөрийн ухамсар бүрэлдэх, хөгжиж дээшлэхэд асар их үүрэг гүйцэтгэж, тэднийг үндэсний тусгаар тогтнол, эрх чөлөөний төлөө тэмцэлд хөтөлж дайчилсан юм.

Колонилол, хараат байдлаас чөлөөлөгдсөн дорно дахины орнууд, тэр дотор ислам шашинтай орнуудын цаашдын тусгаар тогтнол, хөгжил дэвшлийн зам, сонголт нь амар хялбар, дардан байсангүй. Хуучны колонилогч хүчирхэг орнууд эдийн засаг, цэрэг зэвсгийн хүчин чадал, улс төр, соёлын давуу байдлаа ашиглаж чөлөөлөгдсөн орнууд, тэр дотор ислам шашинтай орнуудад нийгмийн амьдралын зохион байгуулалт, хөгжил, соёл, аж төрөх ёсны барууны загвар, Америкийн нийгмийн эрхэмлэл, үнэт зүйл, хэм хэмжээг тулган хүлээлгэхийг зорьж байв. Энэ бодлого одоо ч үргэлжилж байгаа билээ.

Барууны орнуудад либерализмын зарчим, үнэт зүйлс ноёрхсон, хүмүүс нь хуулиар хориглоогүй бүхнийг үйлдэх эрх, эрх чөлөөтэй, нийгмийн харилцаа, хүмүүсийн аж төрөх ёс, амьдралд ёс заншил, уламжлал, ёс суртахууны нүгэл ба буян гэх зэрэг хэм хэмжээ төдийлөн нөлөө үүрэгтэй биш, бүхнийг хуулиар зохицуулдаг онцлогтой. Гэтэл исламын орнуудад үүний эсрэгээр нийгэм ба бие хүний амьдрал, хүмүүсийн хоорондын харилцаанд уламжлал, ёс заншил, ёс суртахуун, ялангуяа шашны зохицуулагч үүрэг, хэм хэмжээ чухал бөгөөд идэвхитэй үүрэг гүйцэтгэдэг. Шашин, уламжлал, ёс заншлаа тууштай баримталдаг исламын орнуудын амьдрал нь барууныханд хатуу, хэт хуучинсаг, эрх чөлөөгүй, хүн тэсэж амьдрахын аргагүй мэтээр санагддаг бол араб, мусульманчуудад барууны нийгэм, хүн ардын амьдрал, ялангуяа түүний орчин үеийн хэм хэмжээ, шинж чанар, үзэгдлүүд нь эх захгүй, задарсан, хүнийг эвдэж уналт доройтолд хөтлөн оруулдаг хорт нөлөөтэй мэтээр төсөөлөгдөж санагддаг талтай. Шашин, ёс уламжлалаа хатуу баримталдаг мусульманчууд АНУ-ыг заримдаа "Том шулмас" гэж нэрлэдэг.

Ийм эрс тэс ялгаатай нөхцөлд ислам шашинтай орнууд, мусульманчууд барууны нийгэм, иргэншил, соёлын гаж буруу, хор холбогдолтой нөлөөнөөс ихээхэн сэрэмжлэн тэдгээрт хаалт хамгаалалт тавьдгийн учир шалтгааныг ойлгоход хэцүү биш. Исламын ихэнх орнуудад хэрэв барууны соёл, иргэншлийн одоогийн үнэт зүйл, хэм хэмжээг чөлөөтэй тавьж хүлээж авбал ислам шашин, исламын соёл, иргэншил, уламжлал, ёс заншил, хөгжлийн үндэсний загвар, зам алдагдаж бусдад уусна, хүн эвдэрч доройтно гэсэн үзэл ойлголт түгээмэл байна. Эдгээрээс сэрэмжилж исламын соёл, иргэншил, мусульман хүний шинж чанарыг хэвээр нь хадгалж чадах чухал хэрэгсэл, хаалт хамгаалалт бол "их жихад" мөн гэсэн үзэл санаа баримтлагдаж байгаа юм.

Гэвч үүнийг исламын орнууд, мусульманчууд барууны соёл, иргэншил, шинжлэх ухаан, техник, технологи, хотжилт, харилцаа холбоо, тээвэр, мэдээллийн хэрэгслийн орчин үеийн ололт амжилт, нийтэд түгээмэл үнэт зүйлийг эрс эсэргүүцдэг, үеэ өнгөрөөсөн, хоцрогдож хуучирсан бүхэнтэй зууралдаж байдаг мэтээр өрөөсгөлөөр, эсвэл зориуд гуйвуулж ойлговол өнөөгийн бодит байдалд огт нийцэхгүй. Ислам шашинтай, хөгжил дэвшилтэй өнөөгийн орнуудад барууны соёл, иргэншил, шинжлэх

ухаан, техникийн тэргүүний ололт амжилт аль хэдийнээ нэвтрэн дэлгэрч нийгэм, бие хүний амьдралын өдөр тутмын хэрэгсэл болж хэвшжээ.

Ү

Гэвч исламын соёл, иргэншилд шинэчлэгдэх хандлагаас консерватив шинж чанар илүү байгааг хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Орчин үед исламын орнуудад шашин, соёл, уламжлал, ахуй амьдрал, үнэт зүйлсийн хувьд хуучныг баримталсан, шинэ дэвшилт зүйлийг эсэргүүцсэн үзэл санаа, үйл ажиллагаа, нийгмийн хөдөлгөөн хамгийн хурц бөгөөд нийгэмд ихээхэн хор уршигтайгаар илэрч хэрэгжиж буй хэлбэр бол шашны тулгуур үзэл, байр суурь болох исламын фундаментализм мөн болно. Гэвч шашны фундаментализм зөвхөн исламд байдаг, анх түрүүн исламд үүссэн зүйл биш бөгөөд тэрээр одоо ихэнх шашинд байдаг, бас эртний гарал үүсэл, түүхтэй болохыг эрдэмтэд судлан илрүүлж тэмдэглэсэн байна.⁹

Шашны фундаментализм гэдэг нэр томъёог анх АНУ-д XIX зууны II хагаст евангелийн сүмийн ортодокс төлөөлөгчид, ялангуяа кальвинистууд, пресвитерианчууд, баптистуудын хөдөлгөөн, үйл ажиллагаатай холбоотойгоор гаргаж хэрэглэсэн түүхтэй. Эрдэмтэд үүнээс хойш эл үзэгдлийг бусад олон янзын шашинтай холбон авч үзэж судалжээ. Орчин үеийн шашны фундаментализмын гол шинж бол шашны тулгуур үзэл санаа, эрхэмлэл, үнэт зүйлийг туйлшруулж орчин үеийн амьдрал, шашин шүтлэгийн хэмжүүр, үлгэр жишээ хэмээн үзэх, тухайн шашны үүсэл хөгжлийн аль нэг түүхэн тодорхой үеийг “алтан үе” гэж үзээд түүнд эргэж орохыг сурталчлах, тухайн шашны гол сударт мөнхийн үнэн, шударга ёс, зөв зам мөр, ирээдүйн бүх зүйл бичигдсэн мэтээр үзэх итгэл үнэмшил, түүнийг бусдад сурталчлах, тулгаж хүлээлгэх оролдлого, үйл ажиллагаа, шашны хөдөлгөөн, тэмцэл хэмээн үзэж байгаа юм. Шашны фундаментализмын субъект нь фанатик сүсэгтэн бүхий бие хүн, нийгмийн хэсэг бүлэг, нийгэм-улс төрийн аль нэг хүч, нийгэмлэг, фронт байж болдгийг орчин үеийн амьдрал харуулж байна. Шашны фундаментализм нь зөвхөн үзэл санаа, итгэл үнэмшил байх төдийгүй түүнийг шашин-улс төрийн аль нэг тодорхой хүч нийгэмд тулгах, амьдралд хэрэгжүүлэхэд чиглэгдсэн үйл ажиллагаа, тэр тусмаа зэвсэг, засаг төрийн хүч албадлагад тулгуурласан зохион байгуулалттай хөдөлгөөн, улс төрийн бодлого болж хувирдаг түүний боломжит ба бодит аюул оршино.

Шашны фундаментализмын ийм ерөнхий шинж исламын фундаментализмд ч нэгэн адил бий. Орчин үед ислам шашны нэртэй холбогдож, эл шашны доторхи аль нэг урсгал чиглэл, хөдөлгөөн тэмцлийн хэлбэрээр гарч буй хүчирхийлэл, аллага, бусад экстремист үйл ажиллагаа исламын фундаментализмтай ямар нэг байдлаар холбоотой байдгийг үгүйсгэх аргагүй. Нөгөө талаар ислам шашинтай нэр холбогдож, мусульманчууд үйлдсэн хэмээн үзэж мэдээлсэн, зарласан хүчирхийлэл, аллага, бусад түгшүүртэй үйлдэл бүхний гэм буруутан нь ислам шашин гэж үзэх ч аргагүй. Гарч буй хүчирхийлэл, аллага, сөргөлдөөн, тэмцлийг тодорхой авч үзэж судлах, тэдгээр нь үнэхээр шашны зорилго, сэдэл шалтгаантай, субъект нь шашны байгууллага байна уу эсвэл шашны нэрийг барьсан, шашныг халхавч, бамбай болгосон улс төр, цэрэг, бизнес, алан хядагч хүч, бүлэглэлүүдийн бодлого, үйл ажиллагааны илрэл байна уу гэдгийг судалж ялган салгаж тогтоох хэрэгтэй.

Орчин үед дэлхийн ихэнх оронд төр ба сүм хийд, шашин ба улс төрийн бодлогыг хооронд нь хуулиар тусгаарлан салгасан байгаа билээ. Гэтэл бодит амьдрал дээр тэдгээр нь хоорондоо нягт холбоотой, бие биеэ тус бүрийнхээ зорилгодоо хэрэгсэл болгон ашиглах, төр, улс төрийн бодлого “шашинжих”, шашин, сүм хийд нь “улс төржих” хандлага буурахгүй, харин ч зарим талаар өсөж, арга хэлбэр, харилцан нөлөөлөл нь нарийсаж байна. Үүний дагуу улс төрийн янз бүрийн үйл явдал, тэмцэл, зөрчил нь шашны хэлбэр, өнгө аястайгаар, харин шашны үйл хэрэг, зорилго, хөдөлгөөн нь улс төрийн шинж чанартай болж илэрч хэрэгжих явдал цөөнгүй болжээ.

⁹ Кудряшова И. В. Фундаментализм в пространстве современного мира. – Политические исследования. – 2002, №1.

Энэхүү нийтлэг байдал нь төр, улс төрийн бодлого ба шашин, сүм хийд хоорондоо угаасаа нягт холбоотой, бие биедээ ихээхэн нөлөөтэй явж ирсэн ислам шашинд улам тод, хурцаар илэрч байгаа юм. Исламын түүхэнд эл шашны дотор цэвэр шашны ба шашин-улс төрийн янз бүрийн урсгал чиглэл, бүлэглэлүүд чөлөөтэй гарч ирж үйл ажиллагаа явуулж байсан ба энэ нь орчин үед ч хэвээр байна. Орчин үед ислам шашинтай орнуудад засгийн эрхийн төлөө ба зах зээл, бизнес, нийгэм дэх аль нэг нөлөө ноёрхлын төлөө тэмцэл, угсаатан хоорондын сөргөлдөөн, салан тусгаарлах, өөрийн бие даасан улсыг байгуулах, гадаадын, ялангуяа АНУ, барууны бусад орнуудын зарим таатай бус бодлого, нөлөө, эрх ашгийн түрэлт шахалтыг эсэргүүцэх, улс орныхоо тусгаар тогтнол, аюулгүй байдал, хөгжлийн үндэсний зам, загварыг сонгох, түүнийгээ хамгаалж замнах зэрэг нийгэм-эдийн засаг, цэрэг-улс төр, олон улсын харилцааны янз бүрийн үйл явдал, зорилтууд нь ислам шашны асар их нөлөө, нэр хүндийг ашиглах үүднээс эл шашны үзэл санаа, уриа лоозон, хөдөлгөөн тэмцлийн хэлбэрээр илэрч хэрэгжиж байгаа юм.

ҮІ

Ислам бол хүн хэмээх ээдрээ зөрчилтэй, уг шинж нь тодорхойгүй амьтныг хүн болгох, элдэв нүгэл, гэм буруу, бузраас хол, ангид байлгах, буяны зөв зүйтэй цагаан зам мөрөөр замнуулахыг эрхэмлэж гол болгосон дэлхийн хүнлэг, нэр хүндтэй, хүч нөлөөтэй шашнуудын нэг мөн. Тиймээс жинхэнэ, сонгодог ислам шашин нэг өөр, түүний нэрийн дор үнэн дүр төрхөө нуун далдалж, түүнийг ашиглаж, түүнд тэрсэлсэн гэм нүгэл, хүчирхийлэл, аллага, халдлага, дайн самуун дэгдээж үйлдэгчид нэг өөр юм. Өөрийгөө "аллахын үнэнч боол, аллахын эрэлхэг дайчин, жинхэнэ мусльман" хэмээдэг зартай илийн хядагч Осама Бен Ладен, түүний дайчид (харамсалтай нь Осама Бен Ладен нь хүмүүний эрх, эрх чөлөө, шударга ёс, энх тайван, сайн сайхан бүхний өлгий нутаг, өмөг түшиг болсон АНУ-ын тусгай албаны оролцоотойгоор хүчирхийлэл, аллага, үймээн самуун дэгдээж үйлдэх аргад суралцаж гаршсан ажээ), Афганистанд исламын төр улс, жаргалын нийгэм байгуулна хэмээн зарлаж, хэрэг дээрээ энэ орныг нурсан дээр нь улам сүйрүүлж, хүүхэд, эмэгтэйчүүд, хөгшид, энгийн номхон хүн ардыг хүчирхийлж, үй олноор нь алж хядсан, мусульманчуудаас "газрын хөрснөөс арчигдаасай" гэсэн хараал зүхэл сонсож тэдний эсэргүүцэл тэмцэлтэй тулгарсан талибууд, ОХУ-ын бүрэлдэхүүнээс салж тусгаар улс болох нэрээр хэрэг дээрээ ваххабизмын балар бүдүүлэг, бурангуй ёс журам, дэглэмийг тогтоох зорилготой, орос болон бусад үндэстэн, угсаатан, өөр шашинтныг Чеченээс айлган сүрдүүлж хөөж гаргах зорилгоор бараг гэмт хэрэг хийгээгүй, ёс журам алдсан төдий эр эм хоёрыг шариат хуулийн нэр барьж олны нүдэнд буудаж хороосон (1997 он), үй олон хүнийг барьцаалж, тамлан зовоож, алж хядсан чечений зэрлэг догшин дайчид, тэднийг өөгшүүлсэн бохир улс төрчид зэрэг ислам шашны нэр барьсан хэрцгийчүүд олон байгааг нэрлэж баршгүй.

Зөвхөн шашин шүтлэг, итгэл үнэмшил, үзэл бодлын хувьд фундаменталист байх явдал нэг оор, харин тийм үзэл бодлыг бусдад тулган хүлээлгэх, үүний тулд хүч хэрэглэх, илан хядах, олон түмнийг түгшээх нь шал өөр юм. Америкийн нэрт улс төр судлаач, барууны үзэлтэй З. Бзежински "Исламын фундаментализм" гэдэг нь оновчтой бус төдийгүй хорлонтой тодорхойлолт юм. Терроризмыг хүлээн зөвшөөрдөггүй исламын тулгуур үзэлтнүүд үй түмээрээ байна шүү дээ. Мусульманчуудаас үүдэлтэй терроризмыг дан ганц шашны фанатизмтай холбон ойлгож болохгүй. Энд бас улс төрийн шалтгаанаас үүдэлтэй үзэн ядах үзэл ихээхэн нөлөөтэй юм...Терроризмтай хийх дайныг исламтай хийх дайн болгож хувиргахгүй байх ёстой. Энэ бол хамгийн гол асуудал..."¹⁰ гэжээ.

Мусульманчууд христос шашинд, тэр тусмаа бурхны шашинд хэзээ ч дайн зарлаж байгаагүй. Мусульман л бол ямар угсаатан, үндэстэн, ямар улсын харъяат иргэн байх нь хамаагүй алж хядна гэсэн үзэл ойлголт нэлээд тархмал байдаг. Энэ бол зөөлөн

¹⁰ Бзежински З. Америкийн гадаад бодлогод өөрчлөлт оруулах цаг ирлээ. –"Үг" сонин. –2001 оны 9-р сар. №021.

хэлбэл дэндүү гэнэн, хатуухан хэлбэл тэнэг л үзэл ойлголт. 2001 оны 9-р сарын 11-ний үйл явдлын дараа манай монголын зарим хэвлэл мэдээлэл, мэдлэг боловсрол нимгэн зарим сэтгүүлч Монгол дахь мусульманчууд бүхий казахууд Монгол Улсын аюулгүй байдалд хохирол учруулж алан хядах үйлдэл, үймээн самуун дэгдээхгүй байгаа даа” гэсэн асуудал дэвшүүлэн тавьж түүнд нь монголын дипломат ажилтнуудын дотроос араб хэл, соёл, ислам шашнаар сайн боловсрол олж бэлтгэгдсэн туршлагатай дипломатч Кадырын Сайран “Манай казахууд хэзээ ч тийм юм хийхгүй гэдэгт би зуун хувь итгэдэг. Яг өнөөдөр болоод ойрын ирээдүйд исламын талаас юм уу Монголд байгаа мусульманчуудын зүгээс улсынхаа аюулгүй байдал, эрх ашигт харшилсан ямар нэг үйлдэл гаргахгүй гэдгийг би батлан хэлж чадна” гэж өөрийн эргүй тангараг тавьж батлан даалт гаргахад хүрчээ.¹¹

Ийм асуулт тавих нь нэг талаас сэтгүүлчдийн сониуч зан, бас ч гэж бодож болгоомжлох зүйл болохыг ойлгож болох юм. Нөгөө талаас Монгол Улсаас ч гэсэн “исламын” нэртэй алан хядагчдыг, фундаменталистуудыг олж илрүүлэх, тэгснээрээ АНУ, барууныхны өмнө гавъяа байгуулж баатар болох, тийм арга замаар улс төрийн дэмжлэг олох, унаж гүйцсэн нэр хүндээ дээшлүүлэхийг санаархсан улс төрийн тодорхой бүлэг байгааг ч үгүйсгэх аргагүй.

Өнөөдөр дэлхийн олон оронд байгаа “исламын фундаменталистууд”, “исламын алан хядагчид” гэгдэж буй бодит тодорхой хүчнүүд, бүлгүүд бол ЗХУ ба АНУ тэргүүтэй хоёр систем хоорондоо сөргөлдөж “хүйтэн дайн” нүүрлэж байх үед нэг талаас Алжир, Турк, Иордан, Египет, Израиль зэрэг олон орон тийм тулгуур үзэлтэн, алан хядагчдыг өөгшүүлэн дэмжиж, бэлтгэж ЗХУ-ын ба социализмын нөлөөний эсрэг цохилтын хүч, хаалт хамгаалалт болгож ашиглаж байсныг, нөгөө талаар түүнийг АНУ тэргүүтэй барууны орнууд шууд дэмжиж санхүүжүүлж, бэлтгэж байсныг эрдэмтэд нэгэнт судлан тогтоож нотолжээ[9]. Одоо тэрхүү фундаменталист, алан хядах хүчнийхний хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаа тэдний өөрсдийнх нь эсрэг чиглэгдэж, тэд нэг орны хүрээнээс халин гарч олон улсын хүч болж хувирчээ.

Үзэл санаа, сэтгэл зүй, зохион байгуулалт, алан хядах, хорлон сүйтгэх арга техникийн хувьд олон жил бэлтгэгдсэн фанатик террористууд ислам шашныг ариун тунгалаг байлгах, хөгжүүлж дэвжүүлэхийг огтхон чинээ бодохгүй байгаа бөгөөд тэдний үзэн ядалт, дайсагнал нь дээр дурьдсан тодорхой нөхцөл, шалтгаануудын дагуу өнөөдөр барууны нийгэм, нэн түрүүнд Америкийн эсрэг чиглэгдэж байгаа нь шашны уг сурвалж, шинж чанартай биш, чухамдаа улс төр, эдийн засаг, геополитикийн шинж чанартайг эрдэмтэд судлан нотолж хүлээн зөвшөөрч байна.¹²

Гэтэл өнөөгийн олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслүүд, улс төрчдийн зарим нь, жинхэнэ эрдэмтэн судлагч биш дилетантууд ислам шашин нь одоо гарч буй аллага, хүчирхийлэлд буруутай, эл шашин нь дайн, хүчирхийлэл, бурангуй ёс журам, эмэгтэйчүүдийг дарангуйлахыг зөвтгөж номлодог хатуу харгис шашин мэтээр дүрсэлж гүтгэсэн, гуйвуулж гутаасан, буруутгасан худал хуурмаг үг яриа дэлгэсээр, ислам шашны тухай үнэн тодорхой төсөөлөл, ойлголтгүй хүмүүсийн үнэмшил, сэтгэл зүй тэр дагуу бүрэлдэж төлөвшсөөр байгаа нь нэн харамсалтай.

Дэлхий дахиныг донсолгож түгшээсэн 2001 оны 9-р сарын 11-ний үйл явдал өмнөх үед хэвшиж тогтсон олон зүйлийг эргэн харж шинэ байдлаар үзэж ойлгох, олон зүйлд шинээр хандаж харилцахыг шаардав. Харин дэлхийн тэрбум гаруй энгийн номхон хөдөлмөрч хүн ардын шүтлэг бишрэл, ертөнцийг үзэл үзэл, аж төрөх ёс журам нь

¹¹ Сайран. К. Манай казах түмэн хэзээ ч тийм үйлдэл хийхгүй гэдэгт би итгэдэг (Исламын терроризм ХХ зууны улс төрийн бодлогын гай). –“Өдрийн сонин” сурвалжлагчид өгсөн ярилцлага. –“Өдрийн сонин”. –2001. 09. 26. №228. Сайран. К. Манай казахууд лалын шашны аядуу урсгалыг дагадаг тул улсдаа хэзээ ч хохирол учруулахгүй. –“Үг” сонин сурвалжлагчид өгсөн ярилцлага. –“Үг” сонин. –2001 оны 9-р сар. №021.

¹² Кудряшова И. В. Фундаментализм в пространстве современного мира. –Политические исследования. –2002, №1. С. 9.

болсон жинхэнэ, сонгодог “ногоон” ислам ба (ногоон өнгө нь исламын хувьд амьдрал, энх тайван, хөгжиж дэвшихийн бэлгэдэл юм) нөгөө талаас исламын нэр барьсан, орчин үеийн соёлт ертөнц, нийт хүн төрөлхтнийг өөртөө турхирч халз тулалдаанд дуудсан алан хядагчид, балмад хэрцгийчүүд, тэднийг ашиглаж өөгшүүлэн дэмжсэн бохир улс төрчид нь хоорондоо эрс тэс ялгаатай, өөр өөр зүйл болох тухай ислам судлагч эрдэмтэд, үнэнч шударга, жинтэй том улс төрчид, буян, үнэнийг эрхэмлэсэн шашны зүтгэлтэн хуврагууд ба эрүүл саруулаар бодож сэтгэгч үй түмэн шударга хүн ардын үзэл бодол, ойлголт үнэн зөв болох нь улам нотлогдож байгааг эл өгүүллийн төгсгөл болгож тэмдэглэе.

ИШ ТАТСАН НОМ БҮТЭЭЛ

1. Бзежински З. Америкийн гадаад бодлогод өөрчлөлт оруулах цаг ирлээ. –“Үг” сонин. –2001 оны 9-р сар. №021.
2. Васильев Л. С. История религий Востока. 3-е изд., М., 1998.
3. Гегель Г.В. Ф. Лекции по философии истории. Перевод А. М. Водена. Санкт-Петербург, 2000.
4. Ислам. Энциклопедический словарь. М., 1991.
5. Коран. Перевод с арабского языка акад. И. Ю. Крачковского. М., 1990.
6. Кудряшова И. В. Фундаментализм в пространстве современного мира. –Политические исследования. –2002, №1.
7. Куран Карим. (Казахша магына жане тусиниги). Медине, 1991. (Коран. Казахчилсан утга ба тайлбар. Араб хэлнээс орчуулсан Халифа Алтай, Медина хот)
8. Максуд Р. Ислам. Перевод с англ. В. Новикова. М., 2001.
9. Мирский Г.И. “Политический ислам” и западное общество. – Политические исследования. –2002, №1.
10. Основы религиоведения. Под ред. И. Н. Яблокова. 2-е изд., М., 1998.
11. Сайран. К. Манай казах түмэн хэзээ ч тийм үйлдэл хийхгүй гэдэгт би итгэдэг (Исламын терроризм ХХ зууны улс төрийн бодлогын гай). – “Өдрийн сонины” сурвалжлагчид өгсөн ярилцлага. –“Өдрийн сонин”. –2001. 09. 26. №228.
12. Сайран. К. Манай казахууд лалын шашны аядуу урсгалыг дагадаг тул улсдаа хэзээ ч хохирол учруулахгүй. –“Үг” сонины сурвалжлагчид өгсөн ярилцлага. –“Үг” сонин. –2001 оны 9-р сар. №021.
13. Фадеева И. Демократия в мусульманском мире: реальность и перспективы. –Азия и Африка сегодня. –2001, №8.